

RÖVID ELŐADÁS A FRANCIA RÁDIÓBAN*

Lacques Lacan

Georges Charbonnier kérdésére szeretnék most válaszolni, arra a kérdésre, amelyet a Manifesztummal kapcsolatban tett fel nekem, azzal az 1953-as előadással (discours) kapcsolatban, amelyet az én római beszédemként (discours de Rome) tartanak számon¹ – Róma éppen megfelelő hely arra, hogy a pszichoanalízis tudományosságának kérdését megvitassuk.

Beszéd [parole] és nyelv [langue], igen, e diszkurzusban ezek kerülnek az *Écrits* (Írások) középpontjába, amely írások egy pszichoanalitikus írásai.

Azok a nehézségek indítottak arra, hogy állást foglaljak a pszichoanalízissel kapcsolatban – állásfoglalásom pedig a tanításé –, amelyek e praxis fejlődését kísérték Franciaországban.

Álláspontom a tényekből indul ki, s ezért oda is kell visszatérnie.

Tényekből, pontosabban olyan tényekből, amelyeket megvizsgáltunk, kiderítendő, miben is állnak: azaz tudományosan megalapozott tényekből.

Anélkül, hogy tudatában lenne ennek, manapság mindenki tényeknek tekint olyan dolgokat, amelyek hosszú időn át egyszerűen csak sejtnek számítottak – elhibázott tetteknek [actes manqués] nevezték őket –, sőt olyan dolgoknak, amelyek csak furcsaságok szintjén állnak, s amelyeket egy amatőr egyszer csak előszedett: az álmokat. Meg kell jegyeznünk, hogy Freud nevét mindenki ismeri – neki köszönhetjük, hogy a dolgokról alkotott elképzeléseink így módon kiegészültek. Azt is sejtjük, hogy Freud a viccekkel kapcsolatban is feltárt valamit, ami többé nem engedi, hogy az általuk kiváltott nevetést

* Az előadás a France-Culture rádióállomáson, Gerorges Charbonnier „Tudományok és technikák” című sorozatában, 1966. december 2-án, az *Écrits* megjelenése alkalmából hangzott el. A megjelent szöveg: Petit discours à l'ORTF. *Ornicar? Revue du Champ freudien*, no. 35, octobre-décembre 1985. 7-11. o.

¹ Ld.: Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse. In: *La Psychanalyse* I. 82-166. o. (Előadás a római kongresszuson, 1953. szeptember 26-27-én.) (*Écrits*. 237-322. o.) (*A szerke.*)

lényegtelen dolognak tekintjük, s ezért nem pusztán filozófiai vizsgálódásokat érdemelnek.

Mi az alapja ennek a változásnak?

Ha az eredeti szövegekhez fordulunk, Freud szövegeihez, s nem csak azon boldog árnyakhoz, akik a jó hír hirdetésének szentelték magukat, s nem is azokhoz, akik nyomukban járva kiaknázták ezt, akkor látni fogjuk, hogy Freudnál e tények nyelvi tényekként jelennek meg.

Az álmokat úgy fordítja le, mint egy iskolai feladványt – egy olyan szótárnak köszönhetően, amelyet mindenki a fejében hord, s amelyet szabad asszociációnak neveznek. Szabad asszociáció – mire? Arra, amit talán el akar mondani neki. De nem a dolgoknak van itt jelentésük Freud számára, hanem azoknak a metszéspontoknak, amelyek egy szövegen belül, egyfajta tükörmásolatban kirajzolódnak, s amelyben Freud szót szóhoz, mondatot mondathoz, verbálist a verbálisához illeszt, egészen a szójáték szintjéig.

A korlátoltabbak ma azt mondják, a tudatelőttestről [préconscient] van szó. Éppen annak működése során, ami ezt a tudatelőttest gyöttri, abban, ami megjelenik előtte – Freud így fogalmaz – találkozik a tudatelőttest olyan szavakkal, amelyek felett nem képes ellenőrzést gyakorolni. Honnan jönnek e szavak? Pontosan a tudattalanból, ahol a tudatelőttest elfojtásként meghúzódik – Freud se mondja ezt másképp.

E szavak nem hányódó szavak, pontosabban sodródásuk szigorúan a szavak egyfajta törvényének engedelmessé válik – egy radikális logikának, amelyet szeretnénk megalapozni, s ez oda vezet, hogy mindazt, amit eddig a gondolkodásról gondoltunk, revideálnunk kell.

Meg kell állapítanunk, hogy a gondolkodás nem lehet többé a szó filozófiai értelmében vett alany, azaz a tudat működése úgy, ahogy azaz evolucionista ideológiában vagy az egzisztencialista idealizmusban – egyébként összeegyeztethetetlen módon – a világ létokává válik.

Az evolucionizmussal szemben nem tehetünk semmit: az ember továbbra is a teremtés virágjának hiszi majd magát, ez az alapvető hit hozza őt létre vallásos lényként; ahogyan az egzisztencializmus láza is szükségképpen borított el mindent egy adott pillanatban, a második világháború után, amikor a köztudat és az egyes emberek tudata nem volt túlságosan jó állapotban. Egy egész ifjú nemzedék töltötte azzal üres óráit, hogy egyszerre csak izgatottan egy szituációban (fortement-en-situation) kezdte érezni magát, s ez az ima egy formája. A rajongók titkos szövetsége (cabale) nem ott van, ahol ezt le akarják leplezni azok, akik a kedélyállapotuk nyomására, azaz összeviszsa beszélnek.

De semmi ok arra, hogy mindez megállítsa a tudomány haladását, amely mindig is olyan kalkulust keresett, amelyből már a kezdet kezdetén sikerült kiirtani minden előítéletet.

A tudósnak ezek után már csak követnie kell kalkulását. Tudattalanja nem engedi, hogy a kalkulust megálljon éppen azért, mert a kalkulust előfeltevései szabadon hagyták számára azt a helyet, ahol beléphet a játékba.

Meglepőnek találhatják, hogy úgy tűnik, félreismerem a kísérlet [*expérience*] szerepét – a szónak a fizikából ismerős értelmében –, de éppen hogy nem ismerem félre: a tudattalan tapasztalata, ha azon a szinten értelmezzük,

amelyre én helyezem, nem különbözik a fizikai kísérlettől. Hasonlóképpen külsőlegesen a szubjektumhoz képest, a szubjektumot a szó hagyományos értelmébe véve. Én a Másik helyén jelölöm ki a szubjektumot: a tudattalan a Másik diszkurzusa – ez az én formulám.

Úgy van strukturálva, mint egy nyelv – ez persze csak a könnyebb érthetőséget szolgáló pleonazmus részemről, hiszen a nyelv maga a struktúra.

A tudattalan nem az állítólagos ösztön sötét lüktetése, s nem is a Lét szíve, hanem csak ennek lakhelye.

Nem egyszerűen arról van szó, hogy a nyelv épp olyan valóságos környezet, mint a külsőnek mondott világ. Épp olyan elbutultnak kell lenni ahhoz, amilyenekké az ismeretelmélet és az oktatás állítólagos konkrét módszerei hülyítettek minket, hogy figyelmen kívül hagyjuk azt az alapvető tényt (s persze ez is csak bizonyos tudományos feltételek által megtámogatva válik tényé), hogy amikor az ember felnő – növekedése végbemegy – épp annyira alámerül egy nyelvi fürdőben, mint az úgynevezett természetes környezetben.

E nyelvi fürdő a szubjektumot meghatározza, még mielőtt megszületett volna. Még hozzá szülei vágyának közvetítésével, amelyben, akár akarják, akár nem, privilegizált tárgyként fogadják őt. A legcsekélyebb figyelem is elég ahhoz, hogy ezt észrevegyük, minden kiszámíthatatlan következményével együtt, amelyek mégis minden létezőben jelen vannak – ez az, amit a vallási és az orvosi idétlenkedés a születésszabályozás körül figyelmen kívül hagy.

A vágy ugyanis nem az a „haszontalan szenvedély”, ahogy az egzisztenciális szándék teoretikusainak értetlensége leírja.

A vágy éppen a [*signifiant*] szenvedélye, azaz a jelölő hatása a lényre (animal), amelyet megjelöl, s amelyből a nyelvhasználat egy szubjektumot teremt – nem egyszerűen decentrált szubjektumot, amelynek sorsa az, hogy kizárólag egy önmagát ismétlő jelölőként, azaz megosztottként tartsa fenn magát.

Ebből ered a másik formula: az ember vágya (ha mondhatjuk ezt így) a Másik vágya. A vágy oka a Másikban van, ahonnan az ember maradékként aláhullik.

Mindez tudományosan kimondhatóvá válik, miheyst létrejön egy épp olyan megalapozott és biztos nyelvelmélet, mint a fizika; ez pedig a lingvisztika – így nevezik e tudományt – mai állása szerint megvalósult, s a lingvisztikát mindenhol úttörő tudományágnak tekintik az emberrel foglalkozó tudományok területén.

Az „emberi” és az „ember” szavakat idézőjelben használjuk, mivel abba, amit e kifejezések jelentenek, máris jelen van a nyelv hatása, s ezért mindaddig fel kell őket függesztenünk, míg a tudattalan hatása miatt szükségessé vált tudomány módszerei és alapelvei szilárdabb talajra nem helyezhetők.

A marxista történet (histoire marxiste) alapja, azaz az elidegenedés, amelyet a termelés kényszerít rá az alanyra, itt olyan kiegészítésre talál, amely nem kevésbé materialista, abban az értelemben, hogy semmiféle tiszta és egyszerű intencionalitás, semmiféle többé-kevésbé jó szándék sem győzheti le a tudattalan hatásait.

Mindez csak egyetlen kutatási irányhoz kapcsolódik: s ez csak azokat érdekli, akik képesek rá, hogy maguk is dolgozzanak benne. Ezért nem gondoltuk mind ez idáig, hogy írásainkat összegyűjtve egy szélesebb közönség számára is hozzáférhetővé kellene tennünk, s nem csak azok számára, akikhez szólnak – azaz a pszichoanalitikusok számára. Mind ez idáig, vagyis azelőtt, hogy a pszichoanalitikusok között létrejött volna a szakadás, még ha ez sokuk számára egyelőre nem nyilvánvaló is, amelynek során egyesek végül úgy döntöttek, hogy felismerik azt a ragyogó gondolatot, amelyet Freud a pszichológiába hozott, azt a nyesegető hatást, amelyet a nyelv a beszélő lényre kifejt – e rétegződő struktúrák révén, amelyeket fentebb már köznapi nevükön felsoroltam, hiszen ez az igény és a vágy, amelyek radikálisan átformálják a szükségletet.

Így érthető meg a Freud által ösztönökként elkülönített, változó mértékben interferáló fázisok sorozata. Így lehet megfelelőképpen véghezvinni a pszichoanalízis gyakorlatának átalakítását.

Amikor Freud kimutatja, hogy e nyesegető hatás igen jelentős azon a területen, amelyet a beszélő lény szexualitásának nevezhetünk, akkor nem a nemiség biológiájával kapcsolatban tár fel valamit, s akik már előrevitték néhány lépéssel a biológia e legnehezebb fejezetét, csak kacagnak azokon a zaggyvaságokon, amelyeket a pszichoanalízis elhítt a nagyközönséggel.

Az a szófacsarás, amely a férfi és a nő közti harmóniából indul ki, ami az ondószál és a petesejt harmóniájából eredne, egyszerűen groteszk az olyan ember szemében, aki ismeri mindazt, ami e bonyolult működésben s e megoldatlan problémákban egymásra rétegződik a polaritás két szintje között – az eleven lények nemi életének polaritásában, amely talán önmagában is a nyelv kudarcát jelképezi.

Az efféle pszichoanalízis az ösztön-érés igen zavaros fogalmát használja fel homályos prédikációjában arról a képességről, amely a lehető legdurvább sugallat révén kényszeríti rá hatásait a páciensre – e sugallat abból a zavaros belenyugvásból ered, amely itt az erkölcs nevét viseli.

Az egyetlen dolog, amelyre ez az elképesztő homály nem ad magyarázatot az, hogy az úgymond ösztönös regresszió hatásai – azok a hatások, amelyek voltaképpen a kezelés előrehaladását jelzik – hogyan vezetnek ehhez az állítólagos ösztön-éréshez.

Nálam ezek a dolgok egészen másképpen jelennek meg – ahogy mondják, a vágy szerkezetét tárom fel –, mivel éppen a vágy teszi szexuálissá azt aényt, hogy a nyelv képtelen igazolni a nemiséget.

Becsületesebben nyúlunk tehát a dolgokhoz, ha nem ígérgetjük ilyen lelkesen azoknak a tudattalan tiltásoknak a feloldását, amelyek akadályozzák a szexuális kapcsolatot, s azon problémák megoldását, amelyek a legjelentéktelenebb kapcsolatban is megrontják a viszonyt férfi és nő között.

Amit mondok, mindenki tudja, de az emberek nagyon is szívesen táplálják magukban még a legósdibb babonákat is. Nem tehetünk ez ellen semmit; az igazságokat legtöbbször éppen helytelen használatuk futtatja zátonyra. A könyvem e kérdést csak mellékesen érinti.

Az *Écrits* egy felépítendő tudomány struktúráinak alapjait tartalmazza – a struktúra itt nyelvet jelent –, annál is inkább, mivel e ponton a valóságként értett nyelv szolgáltatja az alapokat.

A strukturalizmus addig tart, amíg a rózsák, a szimbolizmusok vagy a Parnasszusok: egy irodalmi szezon erejéig, ami persze nem jelenti, hogy nem lesz nagyon is termékeny.

Maga a struktúra attól még nem tűnik el, hogy beleírja magát a valósba [réel], illetve mert lehetővé teszi számunkra, hogy értelmet adjunk a „valós” szónak, túl a realizmuson, amely – akár nem – mindig csak a diszkurzus hatása.

Ha az alany szót fenntartom annak jelölésére, ami e struktúrát megépíti, ez csak azért van, hogy senkinek se lehessenek kétségei afelől, minek az eltörléséről van szó, s hogy azon a ponton szűnjék meg, ahol a nevét újra kioszthatjuk annak, ami helyettesíti.

Nem tenném még közzé írásaim e gyűjteményét, ha az, amit közvetít – különösen az elmúlt tizenöt évben – arról. Amit én a Másik helyéről felfogtam, onnan, ahová azoknak a diszkurzusa íródik be, akiket én hallgatok, s olyan terminusokban, amelyekben minden pszichoanalitikus pontosan azokat a terminusokat ismerheti fel, melyekkel hetente találkozhat szemináriumaimon, ha mindez végül nem került volna ki teljesen abból a térből, ahol még ellenőrizhető. Meg kell hogy mondjam, nem jószántamból, de nem is ok nélkül, hiszen ebben a tanításban az a sors forog kockán, amelyet a tudomány jövője mindenki számára tartogat – amely szintén megy a maga útján, és sokkal előbbre jár, mint hisszük.

Ezen *Írások* révén kellett gátat vetnem a hamisítók máris felébredt bírvágyának, akik mindig a Szellem zászlaja alatt szolgálnak.

Babarczy Eszter fordítása